

Демократизация и растеж в страните в преход от Югоизточна Европа

доц. д-р Матилда Александрова

УНСС, катедра „Управление“

тел.: 8195457, 0899604811

e-mail: matilda@unwe.acad.bg

Резюме: В статията се разглеждат някои особености на взаимовръзката между равнището на демократизация и икономическото развитие в страните в преход в Югоизточна Европа. За страните от региона е характерно паралелното осъществяване на политическите и икономическите реформи, като много често първите са с изпреварващо действие. Историческият опит в световен мащаб свидетелства, че между равнището на икономическо развитие и демократизацията не съществува еднозначна причинно-следствена връзка, като е налице и обратната посока на взаимодействие, при която по-високото ниво на благосъстояние е потенциален фактор на промени в социалната структура и ценностната система на обществото, които от своя страна са важни предпоставки за процеса на демократизация.

В настоящето изследване са използвани разработените от Freedom House индикатори (индекси) за периода 2001-2006 г. за демократизация, за правна рамка и независимост на съдебната система и за корупция. Изследването обхваща следните страни: Албания, Босна и Херцеговина, България, Македония, Румъния, Словения, Сърбия и Черна гора и

Хърватско. Използвана е 7-степенна скала за оценяване на всеки компонент, като например ранговете за индекса на демократизация съответстват на различни степени на развитие между 1 – „консолидирана демократична система“, и 7 – „авторитарен режим“. Като измерители на икономическото развитие и благосъстоянието са възприети реалният темп на изменение на brutния вътрешен продукт и нивото на brutния национален доход на глава от населението, публикувани от Световната банка. Съотношенията между индекса на демократизация и растежа на БВП потвърждават тезата, че високите темпове на растеж невинаги предполагат и ефективно работеща демократична система в страните от Югоизточна Европа. Същевременно с понижаване на индекса на демократизация (от 5,25 към 1,75), свидетелстващо за по-развит електорален процес, гражданско общество, независими медии, централно и местно демократично управление и т.н., е налице по-високо ниво на благосъстояние в съответните страни през периода 2001-2006 г.

Ключови думи: демократизация, икономически растеж, Югоизточна Европа.

JEL: P21, P27, P36.

Въведение

За началото на икономическите реформи в бившите социалистически страни бяха характерни два обществени феномена: първо, политическа либерализация, иницирана успоредно с икономическите реформи, и второ, дълбока и продължителна стопанска рецесия в повечето страни. Различни анализатори на икономическите промени в Източна Европа постулират наличието на съществена зависимост между степента на развитие на демократичните институции и успеха на провежданите икономически реформи. Отчита се фактът, че темповете на демократизация отразяваха не само желанието на гражданите на страните в преход да живеят в условията на гражданска и икономическа свобода, но и окуражителните сигнали и дори открития натиск от правителствата в Западна Европа и международните организации. Европейският съюз дори постави демократизацията като експлицитно условие за разкриването на процедура за преговори за присъединяване, на което се възлагаха големи надежди за ускорено икономическо възстановяване и развитие в средносрочен план.

Две важни събития се открояват през последното десетилетие на 20-и век в Европа: процесите на политическа и икономическа интеграция в Европейския съюз и икономическата и политическа трансформация на страните от Централна и Източна Европа [12]. Тези два процеса на трансформация и интеграция са съпътствани от очаквания за развитие и подобряване на жизнения стандарт, като обаче в настоящите условия се наблюдава значителен дисбаланс и регионално вариране на постигнатите резултати. Във връзка с това се изразяват мнения, че периферните европейски региони разполагат с по-малки шансове за успешно представяне в рамките на интеграционните проце-

си поради по-ниската степен на развитие на икономическите им системи, на тяхната инфраструктура и невъзможността да съхранят за своите национални стопанства човешките ресурси с определено качество.

Целта на настоящата статия е да се разгледат някои особености на взаимовръзката между равнището на демократизация и икономическото развитие в страните в преход в Югоизточна Европа. **Основната теза** на изследването е, че процесът на икономическа трансформация и растеж в различните страни от този регион протича с различни темпове, като в същото време е налице бавно, но устойчиво развитие на процеса на демократизация независимо от турбулентните икономически и политически условия и дори някъде военни конфликти, съпътстващи този процес. За страните от Югоизточна Европа е характерно паралелното осъществяване на политическите и икономическите реформи, като много често първите са с изпреварващо действие. Този процес контрастира на опита на страни като Чили, Тайван и Южна Корея, където демократизацията се осъществява след успешното провеждане на икономическа либерализация. Показателен е и примерът в Китай, където се наблюдава дори забавяне на политическата либерализация и в същото време се осъществяват радикални икономически реформи при значителни темпове на растеж през последните 15 години [5].

Традиционното разбиране за икономически растеж е свързано с нарастването на общия обем на стоките и услугите, произведени от икономическите агенти в националното стопанство. Растежът количествено се измерва чрез относителното нарастване на реалния брутен национален продукт спрямо неговото равнище от даден базисен период (обикновено към предходната година), докато за обобщен измерител на самото равни-

ще на благосъстояние в дадена страна традиционно се използва брутният национален продукт на глава от населението.

За целите на настоящото изследване пог „демократизация“ се разбира процес на политически и социални промени, насочени към установяване на демократични принципи в социално-политическата система на една страна. С други думи, това понятие се обвързва с прехода от авторитарна към демократична политическа система. Същевременно демократизацията като процес се проявява чрез т.нар. „вълни“ на демократизация, отразяващи прехода на група страни от недемократични към демократични режими в рамките на определен период от време, през който продемократичните промени преобладават в сравнение с антидемократичната насока на развитие в някои страни [8].

Обзор на основни изследвания по темата

Историческите свидетелства относно Взаимовръзката между степента на икономическо развитие и политическите процеси показват, че преход към демократична система по-често се е осъществявал в страни със средно (или близко до средното) равнище на развитие. От друга страна, бурният икономически прогрес след Втората световна война до средата на 70-те години позволява на много страни да преминат в групата на страните със средно ниво на доход, което косвено създава благоприятни икономически условия за преход към демокрация, като потенциално разширява социалната база на процеса на демократизация. Историческият опит обаче свидетелства, че между равнището на икономическо развитие и демократизацията не съществува еднозначна и пряка причинно-следствена

връзка, като влиянието на икономическите промени върху политическите процеси често се осъществява опосредствано от индуцираните социални промени.

Според Самюъл Хънтингтън икономическото развитие поражда допълнителни източници на богатство и власт извън държавата заедно с функционалната потребност от делегиране на пълномощия при вземането на решения [8, с. 52]. Съществува и обратна посока на взаимовръзката, при която по-високото ниво на благосъстояние е потенциален фактор на промени в социалната структура и ценностната система на обществото, които от своя страна са важни предпоставки за процеса на демократизация. По-конкретно, равнището на благосъстояние на гражданите предопределя ново качество на споделяните от тях социални ценности, развива чувството им за удовлетворение, гражданска отговорност и солидарност, което осигурява благоприятна почва за утвърждаването на демократичните институции. Важно място тук заема и покачването на образователното и културното равнище, което повишава личните потребности от граждански свободи и предизвиква по-критично отношение към социално-политическата система и нейните механизми на функциониране. Немаловажен е и фактът, че наличието на повече ресурси за преразпределяне, включително нарастването на дела на средната класа, благоприятства постигането на компромиси и търсенето на механизми за ненасилствено разрешаване на социалните конфликти.

В редица публикации се аргументира становището, че демократичните промени от началото на прехода, съпътствани с висока степен на динамизъм, бяха свързани с неблагоприятни резултати в страните от Югоизточна Европа. Процесът на демократизация, и по-специално заплахата от радикално електорално противопоставяне, предизвика

важни политически ограничения в способността на правителствата да проведат съществени икономически реформи и да избират ефективна икономическа политика [14]. North (1990) акцентира върху ролята на демократизацията и гарантирането на частната собственост като необходими условия за устойчив растеж в дългосрочен план, позовавайки се на стопанската история, която учи, че политическата либерализация осигурява по-благоприятни условия за икономическо развитие от авторитарните режими [10].

Olson (2000) развива теорията на демократизацията, базирана върху „предпоставката за обвързаните интереси“, според която правителство, опиращо се на по-широко представителство, постига по-успешно съгласуване на интересите в процеса на икономическото развитие в сравнение с правителство, представящо интересите на ограничения елит или още повече на авторитарен режим [11]. Оттук се прави изводът, че демократизацията постига системно осигуряване на политика, благоприятстваща устойчив растеж и просперитет, при по-ниска данъчна тежест и същевременно предлагане на повече публични блага. От друга страна, Rodrik (2000) аргументира взаимовръзката между демократизацията и устойчивото ниво на растеж чрез осигуряването на по-ниска икономическа несигурност, по-добра институционална среда и по-адекватна реакция на неблагоприятните външни въздействия [13].

Иконометричното изследване на Falcetti, Lyсенко и Sanfey (2005) е фокусирано върху детерминантите на икономическия растеж в страните в преход, както и върху ефектите, които икономическите реформи оказват върху темповете на растежа [4]. Те използват три ключови детерминанти на икономическия растеж – износа на горива,

външното търсене на местни продукти и процеса на „наваксване“, измерен чрез темпа на възстановяване от рецесията по време на ранния преход. В модела на икономическия растеж са включени макроикономическата стабилизация, лаговете променливи за пазарните реформи и комплексната оценка за началните условия на прехода.

В друго изследване преходът към демокрация при запазването на ниски доходи, слаби институции и етническа нееднородност на социалните общности често се свързва със засилване на престъпността, насилието, корупцията и анархията [9]. Известният специалист по теория на растежа R. Варго прави извода, че агрегираният ефект на демократизацията върху икономическия ръст може да се характеризира като отрицателен в известна степен [2, 3]. Според него най-благоприятно за икономическия растеж е „средното равнище на демокрация“, след това ниското и чак на трето място – високото равнище. Този автор твърди, че едновременно неверни са както тезата относно необходимостта от демократизация за ускоряване на икономическия растеж, така и тази, че на бедните страни непременно е нужна диктатура, за да преодолеят проблема с бедността. За страните със слаби институции и неефективно правораздаване процесът на демократизация е от по-малко значение в сравнение с укрепването на правната рамка, независимостта и ефикасността на съдебната система [3]. От тази гледна точка не следва да се приема, че демократизацията представлява ключово условие за икономическия растеж, доколкото според R. Варго тя е по-скоро необходима за утвърждаването на легитимен правов ред.

Взаимовръзка между демократизация и икономически растеж в страните от Югоизточна Европа

В научната литература е налице консенсус относно твърдението, че процесът на демократизация облекчава формирането и осъществяването на разумна икономическа политика, стимулираща икономическия растеж чрез ефективно селектиране на компетентни служители в сферата на публичната администрация, контрол върху бюрокрацията и неефективно действащите институции и прозрачност на процеса на вземане на решения в държавното и местно управление. Заедно с това се счита, че демократизацията е особено необходима за укрепването на независимостта на съдебната система, за борбата срещу корупцията и повишаване качеството на институциите.

Същевременно равнището на благосъстоянието, развитието на образователната система и утвърждаването на гражданското общество са необходими предпоставки за ефективен процес на демократизация. Съществуват и някои условия, които пречат на процеса на демократизация, създавайки възможности за злоупотреби и извличане на „властова рента“ при непрозрачно функциониране на институциите на публичната власт, което трансформира демокрацията в състояние на хаос. Статистическите данни за последните 30 години в световен мащаб сочат, че демократизацията е свързана с устойчиви темпове на растеж само в тези страни, където е било налице ефективно правораздаване и работеща съдебна система. В страните с неефективни съдебни институции процесът на демократизация обикновено е бил свързан с ограничаване на държавните разходи и понижаване на ефективността на държавната администрация,

с увеличаване на относителния дял на сивата икономика, бюджетния дефицит, инфлацията и в крайна сметка с поддържане на ниски нива на благосъстоянието и на средната продължителност на живота.

Взаимовръзката между степента на демократизация и икономическото развитие на страните в преход е била предмет на редица изследвания, фокусирани най-често върху Русия, страните от ОНД, Китай, както и върху страните от Централна или Източна Европа [1, 5]. Провеждани са емпирични анализи за изследване степента на въздействие на обществено-икономическите процеси върху икономическия растеж въз основа на официални данни от международни организации. Използвани са различни индикатори за демократизация, икономическа реформа и развитие на гражданското общество, оценявани ежегодно от Freedom House. От 1972 г. чрез последователно включване на различни страни в изследователската програма на тази организация са обхванати над 180 страни. Така съставената международна база данни позволява моделиране на темпорални зависимости и оценяване на ефектите на демократизацията върху промените в социално-икономическото състояние на широк диапазон от страни. Акумулираните резултати обаче показват, че оценени самостоятелно в групите на развитите и развиващите се страни, тези ефекти са коренно различни в зависимост от наличието на ефективна правораздавателна система – например в развиващите се страни през периода 1975-1999 г., при характерно ниска ефективност на законовия ред, се наблюдава висока инфлация и незначителни темпове на растеж въпреки ускоряването на процесите на демократизация.

За целите на настоящото изследване са използвани агрегираните индикатори, разработени от Freedom House, а именно индекси-

те на: 1) демократизация, 2) правна рамка и независимост на съдебната система, и 3) корупция. Използвани са данни от 2001 до 2006 г. за следните страни от Югоизточна Европа: Албания, Босна и Херцеговина, България, Македония, Румъния, Словения, Сърбия и

Таблица 1. Индекси на демократизация, правна рамка и корупция

Страни	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Индекс на демократизация					
Албания	4,42	4,25	4,17	4,13	4,04	3,79
Босна и Херцеговина	5,17	4,83	4,54	4,29	4,18	4,07
България	3,42	3,33	3,38	3,25	3,18	2,93
Хърватска	3,54	3,54	3,79	3,83	3,75	3,64
Македония	4,04	4,46	4,29	4,00	3,89	3,82
Румъния	3,67	3,71	3,63	3,58	3,39	3,39
Словения	1,88	1,83	1,79	1,75	1,68	1,75
Сърбия и Черна гора	–	–	–	3,83	3,75	3,71
Индекс на правна рамка и независимост						
Албания	4,50	4,50	4,25	4,25	4,50	4,25
Босна и Херцеговина	5,50	5,25	5,00	4,50	4,25	4,00
България	3,50	3,50	3,50	3,25	3,25	3,00
Хърватска	3,75	3,75	4,25	4,50	4,50	4,25
Македония	4,25	4,75	4,50	4,00	3,75	3,75
Румъния	4,25	4,25	4,25	4,25	4,00	4,00
Словения	1,50	1,75	1,75	1,75	1,50	1,50
Сърбия и Черна гора	–	–	–	4,25	4,25	4,25
Корупционен индекс						
Албания	5,50	5,25	5,00	5,25	5,25	5,25
Босна и Херцеговина	5,75	5,50	5,00	4,75	4,50	4,25
България	4,75	4,50	4,25	4,25	4,00	3,75
Хърватска	4,50	4,50	4,75	4,75	4,75	4,75
Македония	5,00	5,50	5,50	5,00	5,00	4,75
Румъния	4,50	4,75	4,50	4,50	4,25	4,25
Словения	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,25
Сърбия и Черна гора	–	–	–	5,00	5,00	4,75

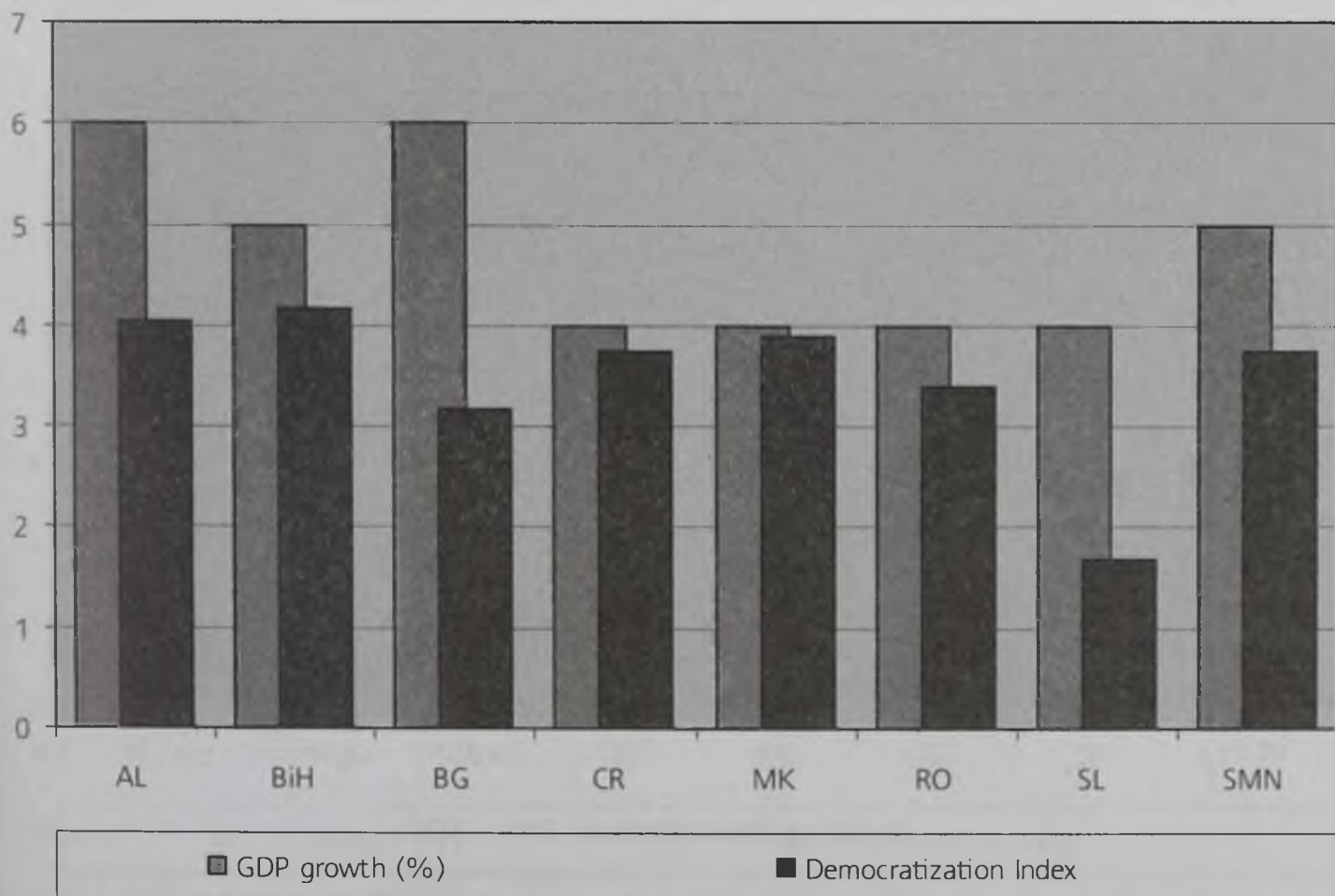
Източник: Freedom House (2007).

Черна гора и Хърватска. Като измерители на икономическото развитие и благосъстоянието са използвани данните за реалния темп на изменение на брутния вътрешен продукт (БВП) и нивата на брутния национален доход (БНД) на глава от населението, публикувани в международната база данни на Световната банка, считани за традиционни индикатори за икономическия растеж [5].

Методиката на Freedom House осигурява възможност за количествено оценяване ефективността на работата на държавните и недържавните институции въз основа както на обективни факти, така и на експертни оценки за състоянието на различни аспекти на социално-икономическите реформи и процеса на демократизация. Използва-

на е 7-степенна скала за оценяване на всеки компонент, като например ранговете за индекса на демократизация съответстват на различни степени на развитие между 1 „консолидирана демократична система“ и 7 „авторитарен режим“. Индексът на демократизация се изчислява като средна стойност на индексите за: електорален процес; гражданско общество; независими медии; централно демократично управление; местно демократично управление; законова рамка и независимост на съдебната система; корупция (вж. табл.1).

Взаимовръзката между индекса на демократизация и растежа на БВП (фиг. 1) потвърждава тезата, че високите темпове на растеж невинаги предполагат и ефективно

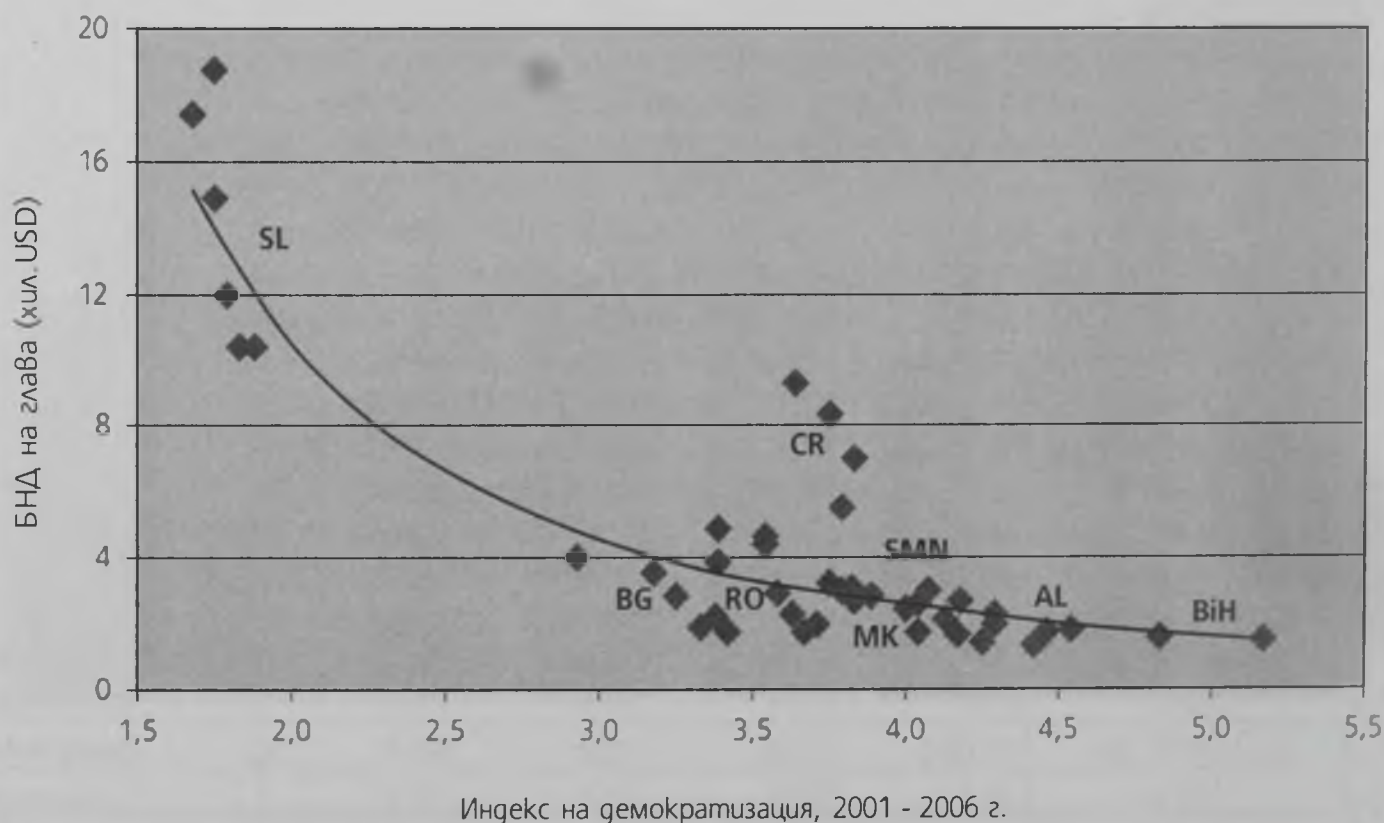
Фигура 1. Индекс на демократизация и темп на растеж на БВП в страните от Югоизточна Европа, 2005 г.

Източник: Freedom House (2007), World Bank Country Statistics.

работеща демократична система в страните от Югоизточна Европа. Например през 2005 г. за Словения е получен най-добрият индекс на демократизация при ниво на растеж около 4 %, каквото се наблюдава и при страни с доста по-незадоволителни индекси на демократизация (напр. Хърватска, Македония и Румъния).

Противоречиви са и резултатите при страни като Албания, Босна и Херцеговина и Сърбия, където е измерен сравнително висок темп на растеж (5 % – 6 %) при по-слабо развита демократичната система и институции. Единствено България прави изключение поради високия темп на растеж на БВП (6 %) и втория по резултат индекс на демократизация (3,18) за 2005 г.

В голяма част от страните от Югоизточна Европа слабостта на демократичните институции и неефективността на съдебната система най-често се проявяват в значително увеличение на относителния дял на сивата икономика, поддържане на ниско ниво на благосъстояние, а също и в неспособността на държавата да изпълнява задълженията си по предоставяне на публични блага и регулиране на механизмите на стопанския живот. Чести явления тук са демонетизация (покачване скоростта на обръщение на парите), доларизация/евроизация на икономиката, отсъствието на ефективни процедури по несъстоятелност, неефективна защита на търговските договори и правата на собственост, растяща криминална и стопанска престъпност и т.н. Данните за страните от Югоизточна Европа относно равнището на брутният национален

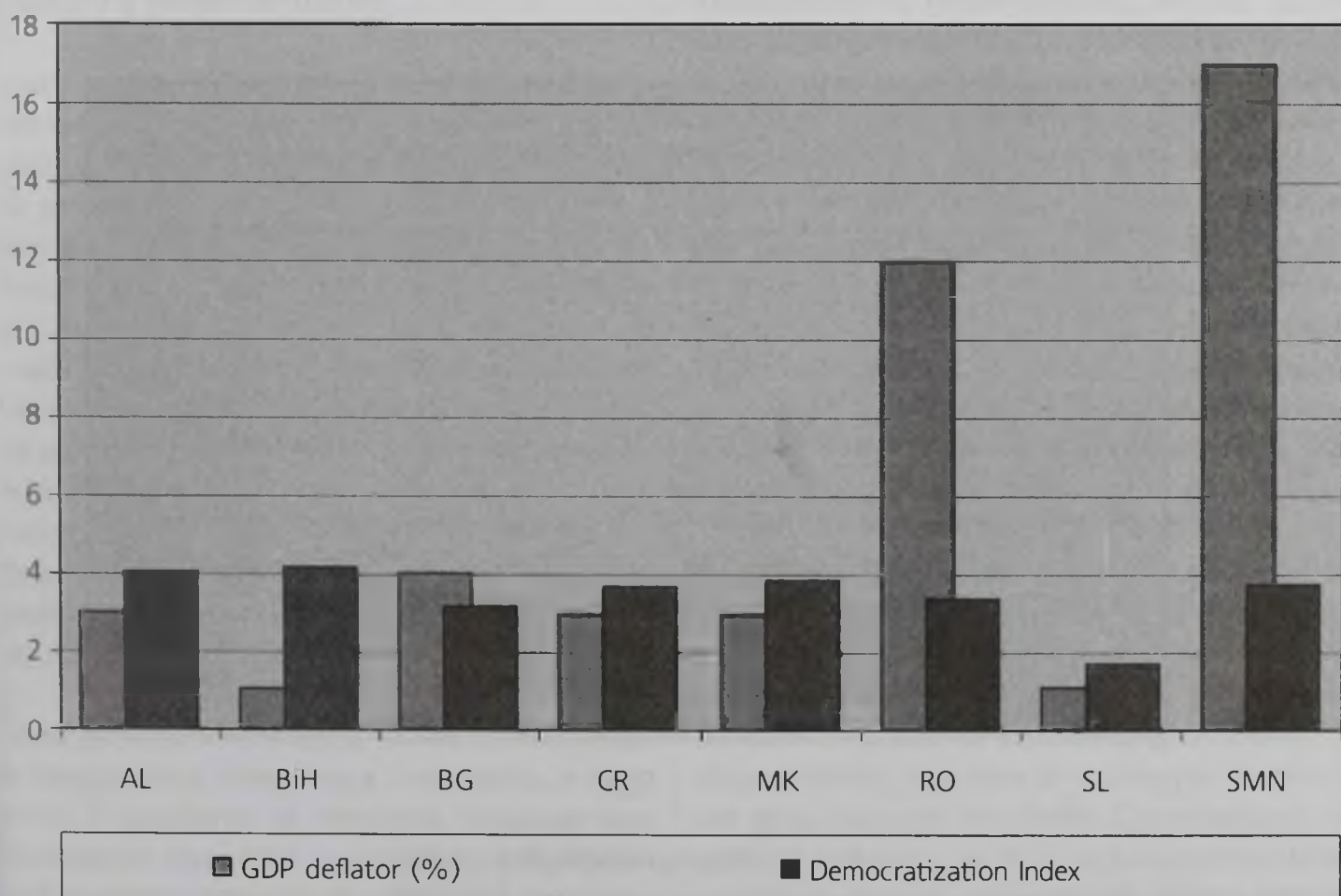

Фигура 2. Точкова диаграма на индексите на демократизация и ВНД на глава от населението, 2001-2006 год., Албания, България, Босна и Херцеговина, Хърватска, Македония, Румъния, Словения, Сърбия и Черна гора

Източник: Freedom House (2007), World Bank Country Statistics.

доход на глава от населението свидетелстват за наличието на известна положителна връзка между нивата на благосъстояние и демократизация (фиг. 2). Определено може да се каже, че с понижаване на индекса на демократизация (от 5,25 към 1,75), свидетелстващ за по-развит електорален процес, гражданско общество, независими медии, централно и местно демократично управление и т.н., е налице покачване равнището на благосъстояние в съответните страни през периода 2001-2006 г. Прави изключение Хърватска, където е налице доста по-високо равнище на благосъстояние, като в същото време развитието на демократичната система (измерено чрез индекса на демократизация) е идентично с останалите страни в преход.

Равнището на инфлация е един от показателите на институционалната ефективност, използван в множество изследвания по разглежданата проблематика, провеждани за страните с икономика в преход. Установява се обаче, че високата инфлация невинаги е следствие на погрешна и неадекватна политика, колкото на административна слабост и/или некомпетентност на централното държавно управление, проявявана при взаимоотношенията му с бизнес организации, финансови групи, отраслови лобита и т.н. Това се отразява в неспособността на правителството, от една страна, да събира дължимите данъци за финансиране на своите дейности, а от друга, да устоява на натиска на лобистките групи и/или синдикатите

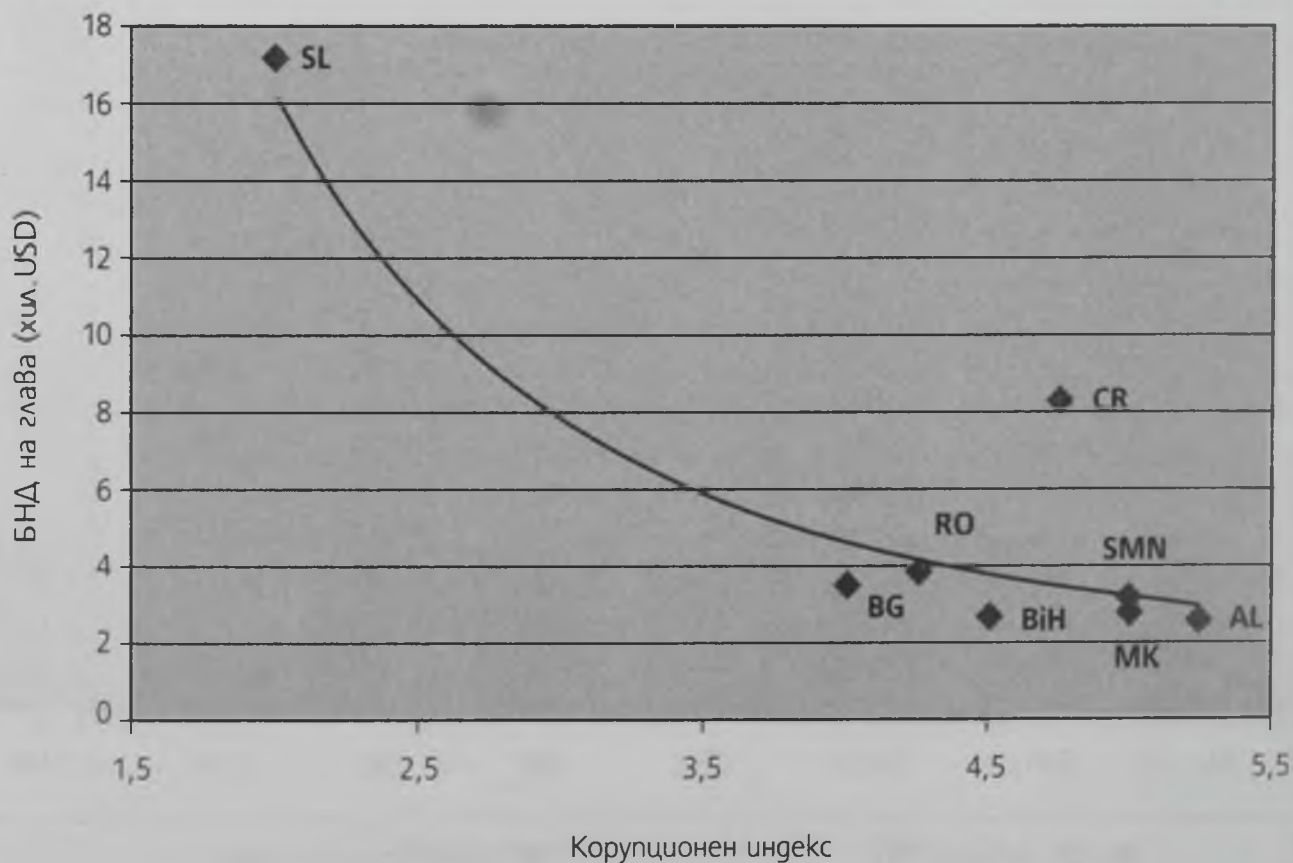
Фигура 3. Индекс на демократизация и дефлатор на БВП в страните от Югоизточна Европа, 2005 г.

Източник: Freedom House (2007), World Bank Country Statistics.

за увеличаване на държавните разходи. Като резултат увеличеният бюджетен дефицит може да се финансира предимно чрез държавни заеми от централната банка, водещо до прираст в паричната маса и оттук до инфлация. Някои изследователи разглеждат инфлацията дори като начин за избягване на гражданската война (ако инфлационното финансиране е технически невъзможно, би могло да се достигне до радикален натиск и открито противопоставяне между различни социално-икономически групи при разпределянето на публичните ресурси). Следователно може да се очаква, че наличието на инфлация е сравнително подходящ показател за административната слабост на правителствата и незрялост на гражданските общества.

В страните от Югоизточна Европа през последните години се наблюдава сравнително ниска инфлация, с изключение на Румъния и Сърбия (фиг. 3). Официалните данни на Световната банка свидетелстват за много ниски темпове на инфлация в страни като Босна и Херцеговина, Албания, Македония и Хърватска, за които е характерен сравнително неблагоприятен индекс на демократизация; в същото време ниска инфлация е измерена и в Словения, където са налице ефективни пазарни институции и много по-развита демократична система.

Друг важен аспект на процеса на устойчиво демократизиране е степента на разпространение на корупционни практики. Счита се, че те са широко разпространени в поч-

Фигура 4. Точкова диаграма на корупционните индекси и БНД на глава от населението, 2005 г., Албания, България, Босна и Херцеговина, Хърватска, Македония, Румъния, Словения, Сърбия и Черна гора
Източник: Freedom House (2007), World Bank Country Statistics.

ти всички страни, извършващи преход от командна към пазарна икономика, може би с изключение на Словения. Редица автори обвързват корупцията със спецификата и същността на преходните процеси в посттоталитарните държави. Например анализът, проведен от изследователи на Световната банка [7], използва индикатори за корупцията в над 100 държави за периода след 1980 г. Установява се, че ефектът на корупционната среда върху инвестициите и икономическия растеж е значителен, като се достига до извода, че ако в дадена страна индикаторът за корупция се подобри с няколко пункта, съотношението на инвестиции към БВП също нараства, като същевременно може да се очаква и увеличаване на годишния темп на растеж на БВП на глава от населението, макар и в по-малка степен.

Данните за 2005 г. показват наличие на леко изразена зависимост между корупционния индекс, оценен от Freedom House, и БНД на глава от населението, оценен от Световната банка по сравнителния метод Atlas (фиг. 4). Като изключим Словения и Хърватска, имащи значително по-високо ниво на дохода на глава от населението в региона (съответно 17,4 и 8,4 хил. долара), с покачване степенята на разпространение на корупционните практики (индекс на корупция от 4 до 5,25) се наблюдава сравнително по-ниско ниво на благосъстоянието (от 3,8 до 2,5 хил. долара на глава от населението) в останалите страни от Югоизточна Европа.

За страните в преход от обхванатия регион е характерна определена специфика, която стои в основата на тяхното социално-икономическо развитие и интеграция в Европа и в глоболизиращата се световна икономика. Съществуват обаче опасения, че поради икономическата и технологичната им изостаналост, както и забавените и неефективни демократични реформи, тези страни ще

останат в една или друга степен „изолирана периферия“. Въпреки това в страните от Югоизточна Европа могат достатъчно успешно да бъдат въведени практиките и стандартите на общия европейски пазар. Дори ако страните от региона не успяват да оказват въздействие върху „центъра“ на вземането на стратегически решения, със сигурност са налице достатъчно добри възможности за участието им в интеграционните процеси.

Основни изводи

Въпреки провежданите структурни реформи и постигнатите успехи в няколко области и в някои държави от региона, темповете на икономически растеж остават сравнително ниски. Предвижда се, че забавянето на демократичните и икономическите реформи ще доведе до отлагане на очакваните от тях благоприятни ефекти. Такива реформи трябва да бъдат насочени към адекватно и ефективно използване на човешкия капитал и повишаване на производителността на труда чрез механизми като: повишаване на гъвкавостта на пазара на труда, усъвършенстване на образователната система, технологично обновление, насърчаване на иновациите и др.

На базата на проведеня анализ може да се направи изводът, че получените резултати за взаимодействието между демократизацията и икономическия растеж за страните от Югоизточна Европа се разминават с резултатите, валидни за страните в преход от други региони на света. Спецификата на региона показва, че не е задължително наличието на строга зависимост между успешното развитие на демократичната система и ускорения икономически растеж. Въпреки това са налице свидетелства, че ниското ниво на корупция, добре функциониращата

съдебна система и като цяло устойчивият процес на демократизация са свързани с по-висока степен на благосъстояние в различните страни от региона. Следователно в страните с добре развити демократични институции и ефективно правораздаване е налице благоприятен инвестиционен климат, който способства за привличане на чуждестранни инвестиции и технологичен трансфер, влияещи върху икономическия растеж.

Като главни канали на негативното въздействие на бавните демократични промени върху социално-икономическото развитие могат да се посочат разпространението на скритата икономика, корупционните практики, неефективната съдебна система, неадекватната макроикономическа политика и инфлационното финансиране на бюджетните дефицити. Същевременно, подобно на други страни в преход (например от Източна Европа или Азия), бързото провеждане на демократични реформи в страни с утвърдени в миналото авторитарни режими и липса на законов ред по пътя на „шокова терапия“ е съпроводено с множество отрицателни икономически и социални последици. В крайна сметка демократизацията, свързана с преход от тоталитарен режим към демокрация и пазарни реформи, би имала успех при поэтапно провеждане, укрепване на правораздавателната система и развитие на гражданско общество като реален коректив на провежданата управленска политика.

Литература

1. Полтерович, В., В. Попов, Стадии развития и экономический рост, ВъВ: Вопросы экономики, No.7-8, 2006.
2. Barro, R., Democracy and growth, In: Journal of Economic Growth, vol.1, 1996, pp.3-27.
3. Barro, R., Rule of Law, Democracy, and Economic Performance. The Heritage Foundation, 2000.
4. Falcetti, E., T. Lysenko and P. Sanfey, Reforms and growth in transition: Re-examining the evidence, EBRD Working Papers, No. 90, March 2005.
5. Fidrmuc, J., Economic reform, democracy and growth during post-communist transition, In: European Journal of Political Economy, vol.19, 2003, pp. 583-604.
6. Freedom House, Nations in Transit 2006: Democratization from Central Europe to Eurasia. New York, Washington DC, and Budapest, 2007.
7. Hellman, J., G. Jones and D. Kaufmann, Seize the state, seize the day: State capture, corruption and influence in transition, World Bank Policy Research Working Papers, No. 2444, 2000.
8. Huntington, S., The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century, Norman Publ., 1991.
9. Kaplan, R. D., The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War, New York: Random House, 2000.
10. North, D., Institution, Institutional Change, and Economic Performance, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1990.
11. Olson, M., Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships, New York: Basic Books, 2000.
12. Petrakos, G., The Balkans in the new European economic space, In: Eastern European Economics, vol.40, no.4, 2002, pp. 6-30.

13. Rodrick, D., Institutions for high-quality growth: What they are, and how to acquire them?, CEPR Discussion Paper Series, No. 2370, London: Center for Economic Policy Research, 2000.
14. Roland, G., Transition and Economics: Politics, Markets and Firms. Cambridge, MA: MIT Press, 2000.
15. Radulescu, R., and D. Barlow, The relationship between policies and growth in transition countries, In: Economics of Transition, vol.10, no. 3, 2002, pp. 719-745.
16. Rodrik, D. and R. Wacziarg, Do democratic transitions produce bad economic outcomes?, In: American Economic Association Papers and Proceedings, vol. 95, no. 2, May 2005.
17. Tavares, J. and R. Wacziarg, How democracy affects growth?, In: European Economic Review, vol. 45, 2001, pp. 1341-1378.
18. World Bank, World Development Indicators, Washington, D.C., 2005. ~~VA~~